

Horváth Márk

A SÖTÉT ANYAG RETTENETES KÖNNYEI

Poszthumán gondolatok Berszán Zsolt műveiről

Berszán Zsolt: *Untitled*, oil on canvas
150 x 130 cm, 2014

A sötét anyag összesűrűsödése és eltérő időkből összeálló megszilárdulási mechanizmusa a kiengedés időlegességére és a gyülekezés (vagy közeledés) konzisztenciasíkjára utal, ahol az eltérő idők és relatív gyorsulások hajszálerek vagy mikroszkopikus-gumók formájában tapadnak meg a vászon felszínén, hiszen a vonalak sűrűsödési–mélyedési eltolódásában kibukkanó anyagbőségek olyan elrendeződést hoznak létre, ahol az artikulációs vagy szegmentációs vonalak kizárólag a passzív szétáradás, a kiömlés vagy kiengedés, a folydogálás, és a nyirkos ereszkedés és szivárgásos cseppfolyósodás során válnak érzékelhetővé. Minden kilövellés fertőzött és megzavaró, sőt fraktálisan felkavaró, traumatikusan túlterhelt: nincs a megnyílásnak olyan útja, amely lineáris vagy leszűkíthetően karcolatlan volna, minden kilépés sebetet és repedéseket, zúzódásos elferdüléseket és elfertőződött retro-virális virtualitásokat hoz mozgásba, ahol az Egy vagy az egyesség esetleg az egészség reaktív módon aktualizálódhat, azonban a felsértettség hajszálér-repedéseiben a kilövellés céltalan lényegisége mint szökésvonal nyilatkozik meg, vagy lép lebontó és a lebomlás szélein szüntelenül szünni nem akaró skizo-analitikus ásatásba vagy feltárásba, olyan mélyfúrásba vagy paleontológiai praxisba, amely kívülvezet a pánik és a párhuzamosság szervezési síkján. A megsebezett sötét rések vagy mélyedések az elpattanó párhuzamos forogató egyenes, az aszimptota anarcho-archeológiai kiáradásai. Fragmentálódik, szétesik és felgyűrődik az anyag, szerteágazó gyökértelen nyúlványain kieresztődik a fájdalom, a szenvedés irányított vagy hiányelvű, a pszichoanalízisből táplálkozó felfogása, és helyébe a felfoghatatlan, a kitörlődő vagy megközelíthetetlen kerül.

Berszán Zsolt alkotásán az anyag spontán elrendeződése mint a rétegek felé irányuló gépies elrendeződés megfertőz, és nyálkásan átölel mindent: a festmény szervek nélküli teste az olaj folytonossága és sajátos sűrűsége, a sötétség nem-negatív összefüggő tere, ahol a kiáradás szükkösége és a felbomlás komplexitása egyszerre érvényesül, kiemelkedve vagy elmerülve a bináris felülíró-gépek rendszertelenséget vagy komplexitást termelő önműködő hiper-aktivitásába. Komplexitás és mély heterogenitás kizárólag a kromológiailag affektív, sötét alappal szemben valósulhat meg, szembenézve, sőt szembehelyezkedve az elmúlás és a felszámolódás elkerülhetetlenségével. A sötét olaj összefonódó és összekapcsolódó strukturálhatatlan gyökérrétege bármely pontján visszakapcsolódhat az olaj belső megszilárdult folyékonyságába, s így a légység és a megmozdulás vizualitásával vagy virtualitásával a stagnáció aktualitásának és a kirobbanás potencialitásának szubverzív egységességére mutat rá.

Vonatkozás, viszonyulás, kiáradó kapcsolódás és középpont nélküli ráhatás, körbeérő non-cirkuláris szekvencia, mint *Gui Boratto* monoton gépies acélos kibomlásra építkező *Gate 7* című száma, amelyben az egysíkúság nem az Egy köré szerveződik, hanem a háborús gépiesség konzisztenciasíkjába ágyazódik, ahol a hangok nem hagyják magukat megjelölni vagy túlködni, és minden kiegészítő dimenzió nem a betöltődést vagy megtelítődést valósítja meg, hanem a szubjektum és a struktúramentesség nem párhuzamos fejlődését, neutrális vagy virális és szimulációs evolúcióját.¹ A hangok összecsomósodnak, akárcsak az olajfoltok vagy olajhegek *Berszán* művein: sem az olaj nyúlékony ragadós légysége, sem a felszínesen elkülönülő, mégis végtelenül intenzíven ismétlődő hangok repetitív diagrammatikus eksztázisa „nem-jelentő szakadásként” értelmezhető deleuze-i értelemben, amely öntudatlanul is fellép „a túlsá-

¹ Gui Boratto (2007) Gate 7. Itt: *Chromophobia* [Album], Mega Music/Editora Abramus

gosan jelentő törések ellen, melyek struktúrákat választanak el vagy áthaladnak bizonyos struktúrában.”² A sötét rétegek mélység nélküli összeállása egyszerre az általánosítás – minden sajátosságtól mentes – legfelsőbb foka és a bináris logikák és szerveződési síkok generáló mechanizmusainak kudarcosan kifeszülő vagy mechanikusan megnyilatkozó szökésvonala. A depresszív monotonitás felveti a linearitásmentes, nomád építkezés dekonstrukciós és destruktoráló logikáját, amely a rések szövvényes szerkezeti sokszínűségével felülírja és megszállja a felszámolódás melankóliáját, amelyek mind a fekete álmosító árnyalatain keresztül a szubjektum végleges elaltatására törnek. Nyugtató, lágyan olajos fekete álom, mint az elolajosodó földanya fertőzött és halott vaginális üressége, egy olyan barlang, ahol minden árny lassan pók- vagy vakondszerűen kúszik, és patkányhordák törnek a vaginális falak elvékonyodott húsrétegeihez, olyan szeizmikusan szürkés sötét anyagisághoz, amely szuverén módon szivárog egyszerre elfedve a járatot és elsötétítve az individuáció inkonzisztens tévképzeteit.

Kizárólag a sötét anyag olajos, fekete lyuk-szerű összesűrűsödése teremtheti meg azt a kozmikus rettegést, amelyről Jacques Derrida is ír *Donner la mort* című esszéjében. Derrida a rettegést a reszketés és a borzongás árnyalatain túlra helyezi, hiszen „a reszketésben megnyilvánulhat a haláltól való félelem, szorongás, remegés”, és egyben elrejtőzhet a mérsékletes, visszafogott, apróbb dadogásszerű finom remegés, ami nem más, mint a „csábítás felfüggesztett ideje”, tehát a „felületi borzongás, előzetes és látható izgalom”.³ Az összecsomósodó és az érzékelés/észlelés lehetőségét beárnyékoló, elfolyósító ragacsos lágyság, ami a fekete lyukhoz hasonlóan a végleges, elkerülhetetlen süllyedéssel, elmerüléssel és valamiféle nyomtalan eltűnéssel fenyeget, nem tartalmazza a csábítás, a kettős rabul ejtés felfüggesztett borzongató pillanatát, hanem kizárólag a rettegés által megteremtett szakadék kikerülhetetlen és kikezdhetetlen sötétségét, amiben „a hiány meztelen lesz”.⁴ Az anyag feltorlódása, összepréselődése, sűrűsödése és redőzötté válása mindig új hiányokat és beteljesíthetetlen inkonzisztenciákat, valamint a halál közelségétől erotikus meztelenségeket nyit meg. A rettegés felfogható ilyen radikális sötét anyagbőségnek vagy olajsűrűsödésnek, ahol a redőzet finom szökésvonalaiiban „az ijedtség, a félelem, az aggodalom, a borzalom, a pánik vagy a szorongás” tárul fel, mivel a feltorlódás vagy összenyomódás a túlzás, az excesszus, a felesleg kitöréseit teremti meg. Olyan extraterritoriális bőségeket, amelyek hasonlatosak a földrengéskor vagy a deterritorializáció által megnyitott és elpusztított föld felbomlása által keltett kaoszmlógiai elmozdulásokhoz, nomád előrenyomulásokhoz, illetve a mélyből előtörő misztikus olaj lágy selymességéhez.

A kiszámíthatatlanság, a kiterjedés érthetetlen, elérhetetlen térszerkezetének parodisztikus megismételhetősége húzza befelé és teszi ráncossá, redőzötté a fekete ruhák sajátos gyűrődéseit. A sötét anyagba való elmerülés vagy olajossá válás megmutatja, hogy az, amit rettenetesnek vagy hátborzongatónak tartunk, éppen attól szorongató, hogy szigorú értelemben nem tekinthető egy külsődleges dolog objektív tulajdonságának, hanem valójában a külső világ meg tapasztalásának szubjektív élményét jelenti.⁵ A sötét anyagból felépülő valóság – mint egy olajos felgyűrődő és összesűrűsödő, csomósodó rizóma – a sötétség újabb és újabb árnyalatait

² Gilles Deleuze – Felix Guattari (1996) “Rizóma” In: Bókay Antal – Vilcsek Béla – Szamosi Gertrud – Sári László (szerk.) (2002) *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása* (Budapest: Osiris Kiadó), 74.

³ Jacques Derrida (1992) “A halál ajándéka” In: Gulyás Gábor – Széplaky Gerda (szerk.) (2011) *Az árnyék helye: Tanulmányok a hatalom, a morál és az erőszak kérdéseiről* (Budapest: Kalligram), 55.

⁴ Georges Bataille “The Void” In: Georges Bataille (1998) *The Collected Poems of Georges Bataille* (Chester Springs: Dufour Editions), 82.

⁵ Thomas Ligotti (2011) *The Conspiracy Against The Human Race: A Congrivance of Horror* (New York: Hippocampus Press), 89.

nyitja meg, olyan szakadékokat vagy hasadékokat, melyek bizonytalanságot, szorongatást, kiűzhetetlen és letagadhatatlan fájdalmat, alaptalannak ható aggodalmat és a borzalom burjánzását rejtik el. Berszán képein az anyag alapvető sötéttségének olyan erejű tekervényes, már-már lekövethetetlen megnyilatkozását láthatjuk, amely valójában remegéssel tölt el bennünket: az öntudatlan remegés és az üres könnyek sűrűsödése mutatnak rá az éjszakai magány adományára, a feketeség feltárulkozására, amely megtagadja „*a Nap azonnali és mulandó boldogságra hívását*”.⁶ Az éjszakai fénytelenység árnyas állandóságát rögzítve Berszán lenyűgöző alkotásai az öröklét érzését keltik, mintha az olajfoltok kusza örvénylését kizárólag az „*éjnek boldog sóhajai*” terelgetnék.⁷ Az éjszaka magányos imádságairól írva a csodálatos Cioran megjegyzi, hogy a sóhajok a csillagok remegésére válaszolnak.

Hogy kapcsolhatjuk össze az éjszaka állandó, néma sötéttségét lágyan megtörő remegést, a derridai remegés kettősségével, amelyben a rettegés előérzete és a csábítás, a szenvedély felüggesztett pillanata egyaránt megtalálható? Talán a kihúnyó félben lévő csillagok már egy csábítás utáni állapotban vannak, lángra kaptak és lángolnak az elcsábítottság vagy szenvedélyes rabul ejtés állapotában, de túlvannak az erotizmus tetőfokán, és fényük folyamatosan a hideg űr sötéttségébe tűnik tova, mint valami céltalan kallódás vagy kiábrándult kitárulkozás? Aki a magány állapotában már nézett fel az éjszakai égboltra, az láthatta, hogy minden csillag visszatükrözi az éjszaka áldott egyedüllétének reménytelen dicsőségét vagy sötét elmerültségét. Nincs csillagfény remegés és bizonytalanság nélkül: a végtelen űr és a sötét anyag az állandó rettegés, míg a gyenge csillagok pislákoló fényei csupán kilátástalan kiáltások és üres könnycseppek egy halott Istenhez. Berszán festményén az olajfeltorlódások az anyag őszinte, belső sóhajai, bizonytalan, mégis végtelenül erőteljes remegések, ahol a rettenet, a megszűnés és megszabadulás egyszerre sűrűsödik össze. Az aláhulló, már-már brutálisan végtelen fekete anyag kiáradása a melankólia és a szomorúság lenyomata vagy reziduuma, esetleg megfeketedett csillagok által megégett csontok, amelyeket pesszimista paleontológusok rekonstruálnak az idők végezetén.

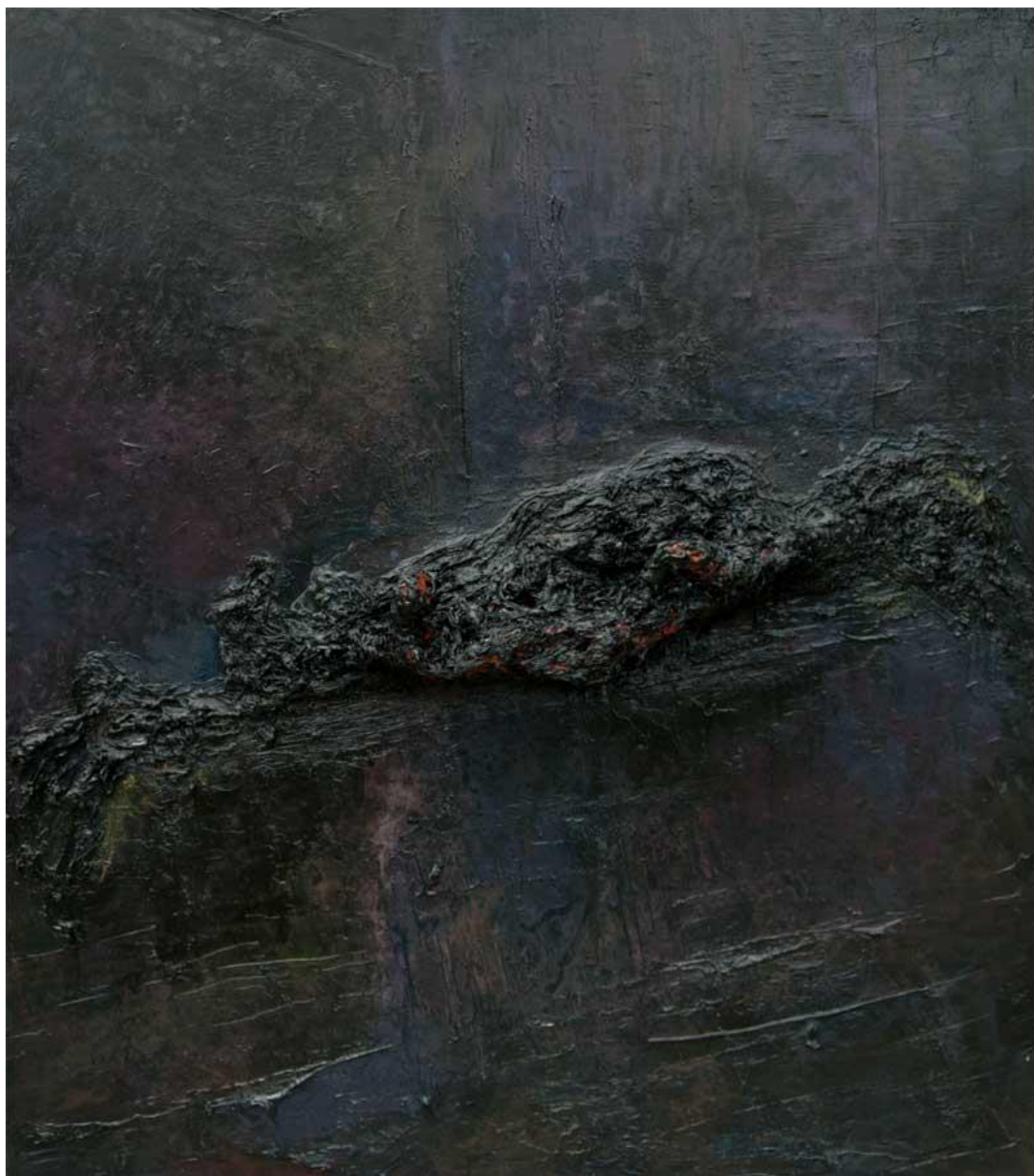
A szupermasszív fekete lyukak intenzív gravitációs mezejükbe vonva nyelnek el minden anyagot körülöttük.⁸ Berszán *Untitled* című alkotásán a fekete anyaghalmozok ilyen brutális gravitációs csomók, összeomló és mégis mindent elnyelően erős összesűrűsödések. Derrida rettegés-fogalma rokonítható így a szupermasszív fekete lyukak mindent elnyelő és elemésztő jellegzetességével, hiszen a derridai rettegés a remegés, a szorongás, az elkeseredés, a pánik vagy a szomorúság különös egyvelegének tekinthető, olyan érzés-összeállásnak vagy érzés-összeomlásnak, ahol elmosódnak a határok a különböző negatív érzések között, és a differencia-logika véglegesen felbomlik. A fekete lyukak rettenetessége körül elemésztődő vagy elnyelődő csillagok remegése még gyengén észlelhető. És éppen ezek a rettenetes, megindító, felbomlasztó tapasztalatok azok, amelyek valami furcsa, mélyen megindító negatív szentséget tartalmaznak: „*azokban az időkben könnyedén beléphettél Istenbe, könnyedén elmerülhettél benne, érzéstelenítve emberi mivoltod.*”⁹

⁶ Émile Michel Cioran (2010) *Könnyek és szentek* (Budapest: Quadmon), 211.

⁷ Uo.

⁸ <http://www.popsci.com/an-ice-dome-on-mars-a-lab-grown-stomach-and-more?src=SOC&dom=fb#page-4>

⁹ Cioran 2010: 218.

Berszán Zsolt: *UNTITLED*, mixed media on canvas
150 x 150 cm, 2016

Berszán művein a sötét anyag meghaladja a sötét anyag megtapasztalására vagy észlelésére tett minden kísérletet vagy vágyat, és így a felbomlás rettenetes gyönyöréhez vezet el, hiszen „a gyönyör nem az, ami megfelel a vágnak (ami kielégíti), hanem ami meglepi, túlhaladja, eltéríti, kisodorja azt.”¹⁰ A sötét anyag átalakít, ellep, elnyel, lágyságával körbevon, eltérít és megostromol. Egyszerre túlzó és egyszerre – Bataille szavaival élve – lemeztelenítően üres. Elnyelő és elemésztő, lyukszerű teljesség, a lefejezett Isten hiányának erőteljessége, a gyilkos aktus sötétségének valódi heterogenitása. Nincs, és nem lehet restauráció, nem lehetséges a

¹⁰ Roland Barthes (2016) *Roldan Barthes Roland Barthesről* (Budapest: Typotex K.), 158.

hatalom vagy a szuverenitás megragadása, kizárólag egy fekete lyuk feneketlen mélyén, olyan sötét, gyökérszerűen kiterjedő szökésvonalak kitapinthatatlan alján, amely a meghasadt és kitágult földanya vagináján is végtelenül túl van. Végleges, csontig hatoló elfeketedés és a nemlét megtisztító ürességében való megperzselődés.¹¹ A fekete lyukban való eltűnés élménye megegyezik Berszán sötét, olajos, lágy, összesűrűsödő anyagfoltjainak felbomlasztó erejével. Különös, hogy a materialitás ilyen intenzív, túlzó és szenvedélyes elszabadulásában megtapasztalhatjuk azt az „*immateriális tisztaságot, amely során nem vagyunk több, mint egy táncoló láng*”.¹² Cioran táncoló, folyamatos eloltódásban, megszűnésben lévő lángját éppen úgy gyengítik az éjszaka magányos sóhajai, mint ahogy a szupermasszív fekete lyukak nyelik el a gravitációs mezőjükbe zuhanó, remegő csillagok fényeit.

Berszán csodálatos sötét ikonjain Isten letagadhatatlan hiánya radikális anyagtöbbletben jelenik meg, mintha a kimagasló művészeti teljesítmény – fekete lyukként cselekedve – valódi feláldozható, eltékozolható többletet hozna létre. Azonban Berszán egyszerre valósítja meg az anyagfelesleg összegyűjtését, egy vászonra való terelését, és egyszerre éri el a teljes dekonstrukciót vagy destrukciót, hiszen az anyag gyűrődése, hasadékos, repedéses, törésvonalszerű mély összesűrűsödése minden alakot és mesterkelt formaiságot, antropocentrizmust eltöröl. Berszán alkotásai egyben a dolgok, a tárgyak belső sötét ismeretlen magjának fellázadásaként is értelmezhetők, olyan „*vitális materializmusokként*”, amelyekről *Jane Bennett* is ír.¹³ A sötétség a képek széle felé tör előre, megnyitva az alkotás terét a sötétség árnyalatainak és formátlanlanságának. *Amelia Ishmael* mondhatjuk, hogy a sötét formátlanlanság nem üresség, sokkal inkább a tér és az anyag átalakítása az „*ismeretlen kavargásának*”.¹⁴ A kavargás pedig remegéssel és bizonytalan borzongással jár együtt. A remegésben, mint ahogy *Derrida* írja, a felfüggesztett izgalom válik láthatóvá. A sötét anyag remegő izgalmanak formátlan folyamában a sötét olaj lágysága tűnik fel, amit *Sartre* „*elkésztett megsemmisülés*”-nek nevez meg.¹⁵ Remeg, és orgazmus után rázkódik az anyag Berszán alkotásain: a sötét anyag drámai sóhajtásai törnek elő a mélyből minden olajösszeállításban és formátlan, káoszszerű formaiságban. Poszthumán, sőt anti-humán formák, olyan sötét foltok, amilyenek az éjszakában remegő, elemésztdő vagy éppen felbomló, halott, hideg csillagok. Az ember szálnalmas korlátoltsága az oka annak, hogy érdeklődésére számot tarthatnak a hétköznapien remegő vagy reszkető csillagok. A csillagok erotizmusának, halálának vagy megsemmisülésének rettenetes transzgresszivitása olyan negatív teljesség, amely kizárólag a sötét anyagsűrűsödések non-humán figyelmét kelti fel.

Az 1480 fényévnnyire található KIC 8462862 csillag még 2015-ben vált szenzációvá, mivel a csillag időnként elgyengülő, megtörő fényének okaként felvetődött egy hatalmas és titokzatos űrobjektum léte, amely szabálytalan időközökben haladt el a csillag előtt. Két mérés különösen furcsa volt. Az egyiknél a csillag fénye 15 százalékot esett, míg a második esetben egy sorozatnyi gyors pislákolást alkottak az elsötétedések.¹⁶ A teljesen sötét, élettelen űrben kozmikus

¹¹ Brad Baumgartner (2015) “Ablaze In the Bath of Fire” In: Nicola Masciandaro [et al.] (szerk.) (2015) *Mors Mystica: Black Metal Theory Symposium* (Schism Press), 73.

¹² E.M. Cioran (1996) *On the Heights of Despair* (Chicago: University of Chicago Press), 45.

¹³ Jane Bennett (2010) *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things* (Durham and London: Duke University Press), 62-63.

¹⁴ Amelia Ishmael (2012) *Black Metal in the White Tower: Metal's Formless Presence in Contemporary Art* (lulu.com), 124.

¹⁵ Jean-Paul Sartre (2006 [1943]) *A lét és a semmi: Egy fenomenológiai ontológia vázlat* (Budapest: L'Harmattan), 712.

¹⁶ http://index.hu/tudomany/2016/01/20/csillag_alien_rejtely/

sóhajtások, és a Cioran által leírt pislákoló lángok tűntek fel, olyan jelek, amelyek csak a modern tudósokban kelthettek optimizmust, míg a melankolikusok már akkor is tudhatták, hogy csak idegenség, halál és a felbomlás különböző árnyalatai mutatták meg sötét arcukat. Berszán drámai alkotásain nincsenek fénytörések, itt már véglegesen kialudt a pislákoló láng. 2017. januárjában újabb tudományos hírek érkeztek a távoli csillaggal kapcsolatban. Az újabb vizsgálatok valószínűvé teszik, hogy a KIC 8462862 csillag elemésztett egy egész bolygót, és ennek a hatalmas pusztításnak a nyoma mint törmelékfelhő kering a csillag körül furcsa időközönként. Amikor a bolygó megégett, felbomlott darabjai elhaladnak a csillag és a Föld között, a törmelékek kitakarnak a csillagból bizonyos mennyiséget, csökkentve ezzel a csillag fényerejét.¹⁷

Berszán képein a felbomlás és az elemésztődés az anyagban megy végbe, visszatükrözve az élet kilátástalanságát. Nincs remény, nincs idegen civilizáció, sem furcsa idegen lények által épített mega-struktúra, csupán a bolygóromboló sötét Nap által szétszedett anyagdarabok melankóliája. Az elemésztődésre váró, kilátástalan bolygó reziduumok a sötét anyag rettenetes könnyeként jelennek meg Berszán Zsolt megindító képein.

Irodalom:

- BARTHES, Roland (2016) *Roldan Barthes Roland Barthesről* (Budapest: Typotex K.)
- BATAILLE, Georges: "The Void" In: Georges BATAILLE (1998) *The Collected Poems of Georges Bataille* (Chester Springs: Dufour Editions)
- BAUMGARTNER, Brad (2015) "Ablaze In the Bath of Fire" In: Nicola MASCIANDARO [et al.] (szerk.) (2015) *Mors Mystica: Black Metal Theory Symposium* (Schism Press)
- BENETT, Jane (2010) *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things* (Durham and London: Duke University Press)
- BORATTO, Gui (2007) Gate 7. Itt: *Chromophobia* [Album], Mega Music/Editora Abramus
- CIORAN, Émile Michel (1996) *On the Heights of Despair* (Chicago: University of Chicago Press)
- CIORAN, Émile Michel (2010) *Könnyek és szentek* (Budapest: Quadmon)
- DELEUZE, Gilles – GUATTARI, Felix (1996) "Rizóma" In: BÓKAY Antal – VILCSEK Béla – SZAMOSI Gertrud – SÁRI László (szerk.) (2002) *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása* (Budapest: Osiris Kiadó)
- DERRIDA, Jacques (1992) "A halál ajándéka" In: GULYÁS Gábor – SZÉPLAKY Gerda (szerk.) (2011) *Az árnyék helye: Tanulmányok a hatalom, a morál és az erőszak kérdéseiről* (Budapest: Kalligram)
- ISHMAEL, Amelia (2012) *Black Metal in the White Tower: Metal's Formless Presence in Contemporary Art* (lulu.com)
- LIGOTTI, Thomas (2011) *The Conspiracy Against The Human Race: A Congrивance of Horror* (New York: Hippocampus Press)
- SARTRE, Jean-Paul (2006 [1943]) *A lét és a semmi: Egy fenomenológiai ontológia vázlatja* (Budapest: L'Harmattan)

¹⁷ https://www.newscientist.com/article/2117459-alien-megastructure-signal-may-be-due-to-star-eating-a-planet/?utm_medium=Social&utm_campaign=Echobox&utm_source=Facebook&utm_term=Auto-feed&cmpid=SOC%257CNSNS%257C2017-Echobox